

דף טז

זומה בטומאה קלה לא חלק הכתוב... — לפי גרסתנו (וכן קיימו התוס' גירסה זו) 'נוב וגבעון בית עולמים', יש להביא מכאן ראייה שדין שילוח טמאים נוהג גם בנוב ובגבעון. ואולם לגרסת רש"י אין מכאן הוכחה, ואפשר שהנכנס לשם בטומאה היה פטור. (ע' מאירי. וכן העיר מכאן בספר מקדש דוד כ,ב. ועתוס' שבועות טז: ד"ה אר.)

זואם איתא ליחשוב נמי האי' — הגם שהספק הוא אליבא דבית הלל, והרי לדעת בית הלל אפר בכלל עפר הוא, ומדוע נחשבת ההלכה עוקבת המקרא? — כי אף לבית הלל, אין משמעות המלה 'עפר' כוללת אפר, רק דרשו מריבוי (וכסהו) שלענין כיסוי הדם גם האפר דינו כעפר. ורבי ישמעאל אינו דורש מריבוי הכתוב אלא מהלכה. (עפ"י תוס' חולין פח: ד"ה שוחק. וע' בחדושי הנצי"ב.)

כי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא, הא עוקבת מדרבנן היא' — יש מי שהקשה מכאן על מה שכתב הרמב"ן (בספר המצוות, שרש שני) שדבר הנלמד ממידות שהתורה נדרשת בהן, לעולם אין קורין אותו 'מדרבנן' (שלא כשיטת הרמב"ם שם). והרי כאן אמרו 'דרבנן' על דין הנלמד מכלל ופרט וכלל (שו"ת בשמים ראש יז)?

וכתבו אחרונים שהגרסא הנכונה כאן (וכן הוא בירושלמי קדושין פ"ק) 'הא עוקבת מדרש', שכן קורא הש"ס לדבר הנלמד מ"ג מידות. אלא שהיה כתוב בספרים בקיצור מדר' והמעתיקים פענחו הראשי-תבות בטעות, וכתבו מדרבנן. תדע, שאם לא כן, היה צריך לומר 'הלכה עוקרת דרבנן' ולא 'מדרבנן'. (רצ"ה חיות בשם רבו רא"ז מרגליות; הרד"ל. וכן משמע קצת במאירי. וע' פורת יוסף שהוכיח מכאן כהרמב"ם.)

ובשפת אמת כתב לפרש בדעת הרמב"ן 'הא עוקבת מדרבנן היא' היינו, שאותה הלכה שמגלה כדלעת אינה אלא מדרבנן, ומדאוריתא די בגילוח במקום כינוס שער. ולפירושו אתי שפיר לשון 'מדרבנן', וגם אין צורך להגיה.

'עוקבת' — יש גורסים 'עוקפת' (מובא בערוך 'עקב'). ואולי יש לפרש גם גרסת 'עוקבת' במשמעות זו, וכן משמע במאירי. וכמו שמצינו בכמה מקומות ב' ופ' מתחלפות. [הבקר' — הפקר (ריש פאה); מבוצלות — מפוצלות (עתוס' חולין נט: ד"ה והרי צבי); תקיבה — תקיפה (הערוך 'תקב'); עקוב — עקוף (ע' שו"ת חות יאיר ע). וע"ע בספר האשכול הל' בה"ב ותענית].

(ע"ב) 'מיעט שער שבתוך החוטם' — לפי שהוא במקום שאינו נראה כלל (עפ"י רמב"ם — טומאת צרעת יא,א וכס"מ; מאירי. והחזו"א פירש שאינו דומה לבית הסתרים, ששם פטור מלגלח מפני שאינו נראה, כגון בבית השחי, במקום שאינו נגלה כאשר האדם עוטר ומוסק, אבל השער שבחוטם נראה מבחוץ, אלא לפי שהוא בפנים א"צ לגלח). או לפי שאינו ברוב האדם (ראב"ד שם).

'אין שם עפר מביא רקובית ירק' — יש לדקדק הלשון שלכתחילה אין לעשות כן אלא במקום הצורך. [וכן בבעיא דאפר אמרו 'אין שם עפר מהו שיתן אפר']. ויש לומר על פי מה שמצינו בכמה מקומות שיש לקיים לכתחילה את הכתוב במפורש בתורה, אעפ"י שנתרבו שאר דברים להכשר.

(ודומה לענין שאמרו (בפסחים קיד): 'דבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא'. וכיו"ב בסוכה לב: וע' שם לג סע"ב וברש"י ורא"ש 'ערבי נחל' — מצוה בגדילות על הנחל. ע"ע בפירוט במובא ביומא לד).
אכן מכאן יש לדחות בפשטות (וכפי שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתב), לפי שבקרקע המשכן אין מצויים רקובות ירק ואפר אלא עפר וצריך להביא במיוחד, לכך נקטו לשון זו.

'שלשה צריך שיראו... משום רבי ישמעאל אמרו: אף דם צפור... מביא מים שדם ציפור ניכר בהם, וכמה — רביעית. ורבנן — ההוא לגופיה...' — שיטת התוס' כאן (עפ"י גרסתם בנגעים פרק יד) שלדעת חכמים מביא מים יותר מרביעית, חצי הלוג. (אמנם זהו לכתחילה, אבל בדיעבד ברביעית די, אך לא בפחות).

ויש סוברים (תוס' מנחות פח. ד"ה רביעית; תוס' שאנך ותוס' רא"ש כאן. וכן פירש הנצי"ב ד' רש"י במנחות) שאין מחלוקת על כמות המים, ולכלי עלמא מביא רביעית, אלא שלדעת חכמים אין צריך שיהא ניכר ממשותו של דם במים. ונפקא מינה: אם נשפך חלק מדם הצפור מחוץ לכלי, שלדעתם נותן את הנשאר במים ודי בכך, ולרבי ישמעאל צריך שיתן דם הצפור כולו כדי שיהא ניכר, שכך שיערו חכמים. (ע' תוס' מנחות שם ובחידושי הנצי"ב כאן).

'ורבנן... עליו — לערבן' — שמהפך המים על האפר לאחר נתינת האפר (רש"י). ויש מפרשים על דרך הפשט 'עליו' — עמו, כמו ועליו מטה מנשה (ע' יד רמב"ם — סנהדרין עז:). ויש מפרשים 'עליו' — בשבילו. (עתוס' יומא מג.).

*

עניני השקאת הסוטה, העפר והמים ועוד (מתוך אור החיים הק')

יש להעיר בענין: מה היא כוונתו במאמר מנחת זכרון מזכרת עון — למה הוצרך לזכרון, ומה גם שהמעשה אינו רחוק להצריך זכרון?
גם למה יתיחס למנחת שעורים שהיא מזכרת עון, והלא רואה אני שהוא קרב מנחה חדשה לישראל ממחרת הפסח?
עוד צריך לדעת הכוונה במעשה זה של מים קדושים, מה מעשיהם של מים ולמה נקראו קדושים? ורז"ל אמרו שנתכון לומר שקדשו בכלי שהוא הכיור — גם לזה יש להשכיל למה יצו ה' על דבר זה?
גם מה היא פעולת הספר להשקותה בו, בשלמא מה שעשה משה בעגל שהשקה את ישראל, הוא על דרך תיסוד רעתך? גם למה מן המקדש? גם דקדק שיהיה מהמוזמן במקדש, ולא יחפור. נפלאים ממני הדברים!
גם אומרו ונתן אל המים ואמרו ז"ל שצריך שיהיה העפר צף על פני המים, ורבנן סוברים שאם הקדים העפר למים פסול — מה מעכב בדבר זה?
ורואני שלא הזכיר הכתוב במצוה זו 'חקה' לסתום פי שואל לאמר לא תשאל. גם אומרו מי המרים לא ידעתי למה יקרא להם 'מרים'. ורז"ל בספרי אמרו: מרים — נהפכים המים להיות מרים. דבר אחר: על שם סופן, ממרין את הגוף. ובגמרא אמר שמואל: צריך שיתן דבר מר לתוך מים. מאי טעמא? דכתיב המרים — שמרים כבר. עד כאן. והדברים

תמוהים למה סתם ה' הדברים במצוה זו, נוסף על תמיהת הדבר בכללותו?

ואפשר לפרש הענין על פי מה שקדם לנו מידיעה בפנימיות התורה, הלא השמעתין בפרשת בראשית בפסוק ויכלו השמים... ויכל אלקים... — כי כל נברא והוודה, תכסוף ותכל תאוותו להדבק אל האלקים חיים ב"ה, והרגש תיאבון זה ישנו גם בבלתי נועע, כל אחד כפי שיעור הרוחניות אשר הטביע בו הבורא, כפי מה שצריך לקיומו ולתת שבח להבורא, כאומרו כל פעל ה' למענהו. עוד מצינו לרז"ל שאמרו (ב"ר פ"ה) טעם שנקראו מים בוכים, לצד שה' פלג המים, חציים למעלה וחציים נשארו למטה מתחת ליבשה. המים שנשארו למטה הם בוכים ומתאנחים על שלא זכו להתקרב לאלקים חיים בחצי העליון, כי הוא זה כיסוף הנבראים יחד ותקותם.

עוד הן הראנו ה' את אשר יחפוץ לקבוע דירה בתחתונים מימי אדם, ובחטאו נתקללה האדמה וגבה כסא המלוכה, מקור הברכה, מן העולם (ע' ב"ר יט) עד עת בא דברו ביום מתן תורה, ויחשוק למעשה ידיו לדור בתחתונים. וזה לך האות, מאומרו במדבר לבני ישראל לעשות לו מקדש, ולא המתין עד בואם אל ארץ נושבת, שהיה נשאר זמן מועט אם לא היה מעשה המרגלים. וכשהתעיבו על אפילו אחר שירדה שכינה וישכון כבודו שנים רבות, סלק ה' שכינתו ושב למקומו הראשון, שמים לרום. ומעתה, זולת החטאים אשר יסובבו, תהיה דירת אלקים חיים בתחתונים, ובוזה ומחה ה' דמעת המים הבוכים ויוסר חרפת הארץ וישמחו המים ותגל הארץ אשר אררה ה' ורחק ממנה דוד עולם. והנה עתה עת דודים, ואם יסובבו החטאים ישוב הדבר לכמו שהיה וירום הכסא, ועל זה ידו כל הדווים לקול תתו מים. וצריך להעיר אוזן בלימודים אלו, כי הטבת ישראל כשעמדו על הר סיני והכשרתם היה גם כן ראוי להשרות שכינתו יתברך בארץ ומלאה הארץ דעה, ודירת ה' בתחתונים כבעליונים, ויתעלה מקומינו זה, כי המעלה והירידה תלויה בקרבנתם לפני ה'. ותמצא שאמרו ז"ל חירות ממלאך המות וכו' חירות מיצר הרע. ועל ידי עון העגל חזר הכיעור לכמות שהיה והוציא ראשו השטן ולא הועיל הטבתם של ישראל אלא למקום מוגבל תוך מחניהם, אבל כללות העולם נשמ"ו ביום זעם, וחזר קב המות לעולם. מה שאין כן בזמן המקווה אשר יאבד כל בחינת הרע, כאומרו ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שאז ארצנו תקרא 'ארץ החיים' כי בלע המות לנצח. ושמור לך הדברים. ועל פיהם נעלה במסילת כוונת הענין על נכון; —

כי יצו ה' בקנאות איש אשתו, כי יבדקנה במעשה זה, שיביאנה אל מקום אשר שם חונה האלקים, וכבר העירותיך כי למקום ההוא יקרא 'ארץ העליונה' לצד ששכנה שם שכינה, ואינה בכלל ארור אשר אררה ה'. גם מים אשר שם — לא תרד עיניהם דמעה, כי למה יבכו ולא ירע לבבם. וצוה ה' שיקח מהמים ההם 'קדושים' יקראו, קדושים בקרבנתם אל ה', קדוש ונורא שמו. ובוזה העירך מעשה המים. ואין דברי סותרים ח"ו דברי רבותינו שאמרו שהיו מקודשים בכיור, אלא ממה שדבר ה' בדרך זה, נתכוון לדברי גם כן אלקים חיים. גם צוה לקחת מן העפר המקדש דוקא, לצד שהוא קרוב לקדוש עליון ב"ה, וצוה שלא יחפור בדקר, אלא מן העפר המוכן לפני ה' בלא הפסק בנין כמאמרם ז"ל, לצד היותם יותר קרובים ומרגישים בהשראת שכינה בהם, מה שהרגש זה אינו בעפר שהוא חוץ למקדש, כי לא טעם טעם זה עד הנה לעשות את אשר חפץ ה' עשות.

וצוה ה' שיתן המים תחילה והעפר למעלה — הטעם, כסדר אשר המה בעולם. ותמצא שחכמים שאמרו שאם הקדים העפר לא עשה כלום, אמרו, אם היו מעורבים — כשרים. והוא הענין עצמו שהם סדורים מים ועפר, כי יש חלק שהמים למטה והעפר למעלה ויש חלק שהמים אצל העפר, אבל עפר למטה אין דוגמא זו בסדר מים החיים. ולרבי שמעון שאמר שם אפילו עפר למטה, סובר שאין להקפיד כי יש מים למעלה מהעפר, ודי שיתקדשו המים בכלי, זהו חיותם להרגיש בהרגש הצריך לענין.

וצוה ה' לכתוב פרשת סוטה בהזכרות שבה, ומוחקים כל הכתב במים ובעפר ההוא. והטעם — לתת כח בהם לעשות מעשה אשר יחפצו עשות.

וצוה עוד שיקריב מנחה מהשעורים — הטעם, דוגמא למנחה פחותה שהביא קין בתחילת העולם. וזה נסבב מחטא אדם וחווה. והוא הזכרת עון אשר גרם בכי למים וקללה לאדמה, והוא מאמר מנחת זכרון מזכרת עון.

ואז ישקה האשה המים.

והנה בבוא המים ההם במעי האשה במיחוי השם בתוכו, אם האשה טמאה, הנה השם ההוא על ידי המנחה שמזכרת עון, יזכור עון הקודם וירגישו המים, ובוזה יהיו מרים, כי יזכרו יגונם ובכיתם, וה' מחה את דמעתם, והן האשה הטמאה תסובב מרתם, ובאו בה המים המארים למרים — יחתכו מעיה, יעשו בה נקמה, כי זאת האשה הגורמת בכיתם. ובכח השם הניתן בהם ינקמו נקמתם ממנה.

והיודע חטא חוה בזוהמת נחש, ידע כי הוא זה עון הראשון אשר העלה שכינת אור עליון מעולם זה התחתון, וכפי זה, האם ימצא איש את אויבו וישלחו? ויקיימו בה 'הבא להרגך השכם להורגו' ויעשו נקמה בה, בין המים בין העפר, שלשניהם יש גרם רעה. והגם שלא הזכיר הכתוב אלא מים, יש בו גם העפר.

ואם לא נטמאה וגו' וטהרה וגו'. כפל לומר 'וטהרה', לצד שבא לומר כי מלבד שתנקה האשה מהמים ולא ישחיתוה, עוד לה ונקתה ונורעה זרע — לזה התנה וטהרה — פרוש, לא נטמאת בנתינת שכיבתו של איש מבלעדי אישה, וטהורה מדבר מגונה שהוא מעשה הנואפים הקודמים לביאה, חשק הזולת וחבוק ונשוק ודומה לו. אז הוא שייטיבו לה המים ככל הכתוב, אבל אם לא נטמאה אבל לא נטהרה מענפי החטא, הגם שתנקי מהעונש לא יגיעוה טובות האמורות...!

דף יז

'ה"י דגביה דריבויא — ריבויא היא' — יש מי שפירש [דלא כפרש"י], ה"א הכתובה אצל 'את', את האלות, באה לרבות (ואעפ"י ש'את' לבדו אינו בא לרבות לר"מ). ובוזה יש לישב קושית התוס' ממה שמצינו במקום אחר שרבי מאיר אינו דורש ה"א — כי דוקא כאן שנאמר 'את ה...'. דורש רבי מאיר ה"א. (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב ג, א)

'והא לית ליה לר"מ 'מכלל לאו אתה שומע הן?' אמר רבי תנחום: הנקי כתיב' — לולא פרוש רש"י יש לומר שממשמעות הנקי משתמע שכבר יש קללה שצריכה להנקות הימנה, ואינו כשאר 'מכלל לאו אתה שומע הן' שאין שם משמעות ישירה (שפת אמת).

לומר שאחד מהם ר"א הגדול ואחד ר"א בן שמוע. (חזו"א).
ב. החזון-איש (קמו) כתב להסתפק האם למסקנא נפסלים בעיקום כל עוד לא נפשטו חזרה.
עוד דקדק מדברי הרמב"ם [וגם מצד הסברא] שלא פסלו אלא בעץ ארו ואזוב אבל שני
תולעת שנקלף כשר, שאין שייך להצריך בו שיהא כגדילתו, שהרי נעשה בידי אדם וכל
שיש בו משקל הנצרך כשר, ומה קילוף שייך בו.

דף טז

יט. א. האם כשר ליתן אפר למי הסוטה במקום עפר? ומה דינה של רקבובית ירק?
ב. הקדים עפר למים — מה דינו?

א. מסקנת הסוגיא שאפילו לדעת בית הלל שמצינו אפר שקרוי עפר (מעפר שרפת החטאת), אין ליתן
אפר למי הסוטה במקום עפר, משום שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן — המצוי להיות
בו (מאירי).

אולם לענין רקבובית ירק (או של עץ. ע' מאירי) — אמר רב הונא בר אשי אמר רב: אין שם עפר,
מביא רקבובית ירק ומקדש (— נותנו במקום והמקום מקדשו וחזרו ונוטלו ונותנו למים).

ב. הקדים עפר למים — פסול (ומן העפר... יקח הכהן ונתן אל המים. ונאמר בפרשה את התורה הזאת
— לעכב). ורבי שמעון מכשיר. (עפר-עפר לגזרה שוה מפרה. וסובר ר"ש שבפרה אם נתן עפר תחילה
כשר. וחכמים חולקים ופוסלים, וכדלהלן. ולכאורה משמע מלשון הגמרא 'רצה מזה נותן רצה מזה
נותן' שר"ש מכשיר אף לכתחילה ליתן העפר תחילה).
הלכה כחכמים. (רמב"ם סוטה ד, יב).

כ. א. באלו מקומות הלכה עוקבת את המקרא?
ב. אלו דברים צריכים שיראו ויהיו ניכרים?

א. אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא;
התורה אמרה (בכיסוי הדם) בעפר והלכה בכל דבר.
התורה אמרה (באיסור הנזיר) תער והלכה בכל דבר.
[בירושלמי קדושין הגרסה מרצע במקום 'תער', והכוונה לרציעת עבד עברי. אבל בנויר אין זו עקירה
אלא תוספת חומרא. וכן נקט רש"י לעיקר].
התורה אמרה (בגט) ספר והלכה בכל דבר.

סובר רבי ישמעאל שהדרשות שדרשו לרבות כל דבר אינן אלא אסמכתא, אלא משום
הלכה למשה מסיני עוקרים את הכתוב ממשמעו.

לענין גילוח שני של מצורע, אעפ"י שמפורט בתורה יגלח את כל שעריו, את ראשו ואת
זקנו ואת גבת עיניו ולמעשה מגלח את כל גופו כדלעת, אין כאן עקיבת מקרא כי אינה
עקירת דבר המפורש אלא עקירת דרשת 'כלל ופרט וכלל' (רנב"י). ואינה עקירה אלא תוספת
חומרא (רב פפא). ולדברי רב אשי אין המצורע מגלח בגילוח שני את כל גופו לרבי ישמעאל,
אלא לרבי עקיבא שדורש התורה בריבויים ומיעוטים.

ב. תנו רבנן, שלשה צריך שיראו; עפר סוטה (ונתן אל המים), ואפר פרה (גזרה שוה מעפר סוטה), ורוק יבמה (לעיני הזקנים). משום רבי ישמעאל אמרו: אף דם צפור שנותן המצורע לתוך המים, צריך שיהא ניכר בהם.

כא. א. אלו שערות חייב המצורע לגלח?

ב. מהו שיעורם של המים החיים לטהרת המצורע?

ג. מי חטאת והאפר — מה מהם ניתן תחילה בכלי?

א. המצורע מגלח שערו פעמים;

בראשונה מגלח את כל שערותיו (וגלח את כל שעריו). וכן בשניה, מבואר במשנת נגעים שמגלח גופו כדלעת, מהלכה למשה מסיני [ואעפ"י שנאמר בתורה פרטים — את כל שעריו את ראשו ואת זקנו ואת גבת עיניו ואת כל שעריו יגלח — ההלכה עוקבת הדין]. ולדברי רב אשי אין זה אלא לרבי עקיבא הדורש רבויים ומיעוטים, הלכך ריבה כל שער הגדל על פני הגוף ומיעט שער שבתוך החוטם. אבל לרבי ישמעאל הדורש כללים ופרטים, אינו חייב לגלח בשנית אלא מקום כינוס שער ונראה — למעט שער המפוזר בכל הגוף ושער בית השחי שאינו נראה. (והלכה כרבי עקיבא, וכסתם משנה. רמב"ם; ל"ה).

א. אף בגילוח ראשון אין מגלח שער שבתוך החוטם. (רמב"ם טומאת צרעת יא,א).

ב. החזון-איש (קמו) כתב בשיטת הרמב"ם [ולא כפי הנראה מדברי הראב"ד], ששער בית

הסתרים פטור מגילוח, כגון בבית השחי במקום שאינו נראה בשעה שיעורד ומוסק.

ג. יש מי שכתב [בפירוש דברי רב נחמן בר יצחק] שגילוח כל הגוף אינו אלא מדרבנן, אבל

מדין תורה אינו חייב אלא במקום כינוס שער ונראה. (עפ"י שפת אמת בד' הרמב"ן).

ב. לדברי רבי ישמעאל מביא מים בשיעור רביעית, שדם ציפור (דרור, בין גדולה בין קטנה) ניכר ומוחש (תוס' בהם, וגם המים צריך שיהיו ניכרים ולא יהיו נדחים מהדם). וטבל אתם בדם הצפר השחוטת (ובמים החיים). וחכמים חולקים.

א. התוס' כאן כתבו שגם לדבריהם אין די בפחות מרביעית, אך לכתחילה מביא חצי לוג. ובמקום אחר כתבו התוס' (וכ"ה בתוס' שאנץ ותורא"ש כאן ובהגהת הר"ש בנגעים יד,א) שגם לחכמים מביא רביעית [לכתחילה], אלא שאין צריך שתהא ממשות הדם ניכרת במים, שאם נשפך ממנו חוץ לכלי, די בנתינת הנשאר.

ב. נראה שלאחר שקבעו חכמים שיעור רביעית שבו דם צפור ניכר, זהו השיעור מדאורייתא לעכב, ואם פחת פסול. ואולם לא מסתבר שאם יוסיף משהו על רביעית יפסול, שהרי אי אפשר לצמצם, אלא כל שהוסיף בכדי שעדיין הדם ניכר בהם שפיר דמי. (הדושים ובאורים). ג. הרמב"ם סתם וכתב ששיעורם ברביעית מדברי סופרים. ויש לומר שכוונתו שהסופרים שיערו כן אך הוא דין דאורייתא. ואולם אפשר שהלכה כחכמים שכל השיעור מדברי סופרים ומהתורה די בטופח להטפית. (עפ"י חזון איש קמו. וע"ש שנסתפק אם הלכה כרבי ישמעאל ואם נתן יותר מרביעית פסול, או הלכה כחכמים וכשר).

ד. נראה, בין לרבי ישמעאל בין לחכמים, אם קבל הדם בכלי אחר פסול, ואין מועיל עירובו עם המים אחר כך. ומאידך אם שחט שלא כנגד המים ונקט הורידין וקבל הדם במים החיים — כשר. (עפ"י חזון איש קמו).

ה. לא נתבאר אם קבלת כל דם הצפור מעכב או רק לכתחילה. גם לא נתבאר אם לאחר שנתקבל הדם במים נשפך מהתערובת כולה, האם צריך שתהא רביעית קיימת בשעת טבילה לעכב. (חדושים ובאורים. וע"ע חזו"א קמו).

ג. לדברי חכמים יש ליתן המים תחילה ואם נתן האפר תחילה — פסול (מים חיים אל כלי). ורבי שמעון מכשיר (ונתן עליו מים משמע שהאפר קודם; מים חיים אל כלי משמע שהמים קודמים, הלכך רצה זה נותן רצה זה נותן. ולדברי חכמים, זה שנאמר ונתן עליו מים — ללמד שאחר נתינת העפר צריך להפך המים עליו ולערבם עמו).

א. הרמב"ם פסק כחכמים. (וכן הוא בשו"ת רשב"ש תעד). וכן נקטו התוס' (ביומא מג.), והקשו על רש"י שכתב שהיו נותנים האפר על המים (וע' אור הישר).

ב. נתן תחילה את האפר, צדד השפת-אמת (בתמורה יב): שחזור ונותן אפר על המים וכשר.

דף יז

כב. א. מגילת סוטה — מה היה כתוב בה?

ב. במה כותבים מגילת סוטה? על מה כשר לכתבה?

א. מגילת סוטה כתובות בה האלות האמורות בפרשת הסוטה, ונחלקו תנאים בדבר; — רבי יהודה ממעט בכתב — אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ה' את ירך נפלת ואת בטנג צבה. ובאו המים המאירים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך.

רבי מאיר אומר: אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך — הנקי ממי המרים המאירים האלה. ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך. יתן ה' אותך לאלה ולשבעה... ולנפל ירך.

רבי יוסי אומר: לא היה מפסיק אלא כותב הכל. אם לא שכב איש... מבלעדי אישך. והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבעה... ולנפל ירך. ואמרה האשה אמן אמן.

רבי יהודה דורש למעט; אלות — אלות ממש. האלות — למעט קללות הבאות מחמת ברכות — ('אם לא שכב...'). אלה — למעט האלות שבמשנה תורה. האלה — למעט צוואות — ('והשביע הכהן...') וקבלות אמן — ('ואמרה האשה...').

רבי מאיר דרש מהאלות — לרבות קללות הבאות מחמת ברכות.

רבי יוסי הוסיף ודרש מאת — לרבות צוואות וקבלות.

הלכה כרבי מאיר, שכך סתם תנא דמתניתין.

ב. אין כשר לכתוב את המגילה אלא בדיו (ומחה — כתב שיכול להימחות, להוציא קומוס (= שרף האילן) וקנקנתום וכל דבר שמשאיר רושם) ועל הקלף (בספר — להוציא לוח, נייר ודיפתרא (=עור שאינו מעובד כל צרכו, שלא עופץ)).

א. צריך עיון אם דיו דוקא או כל כתב שנמחה. (שפת אמת). ובחדושים ובאורים כתב שאין

כשר אלא בדיו דהיינו שחור, ולא בשאר צבעים. וכן הביא משיירי קרבן על הירושלמי.